

Петрус М. В. Ідея сімейного виховання в педагогічних поглядах А.Карабелеша / Маріанна Василівна Петрус // Науковий вісник Чернівецького університету : Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 393. – С.85-91.

УДК 371

Маріанна Петрус

ІДЕЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ АНДРІЯ КАРАБЕЛЕША

Безсмертною сторінкою в історію Закарпаття ввійшли життя та творчість талановитого педагога-публіциста, оригінального поета, невсипущого трудівника на громадській ниві **Андрія Васильовича Карабелеша (1906-1964)**. Потужні, стрімкі потоки творчого мислення вченого особливо повнокровно і життєдайно розлилися на закарпатських теренах у 30-х роках ХХ століття.

Студіювання філологічних наук у Празькому університеті, робота вчителя школи та професора Хустської, Свалявської та Мукачівської гімназій дає повне право віднести його до когорти талановитих педагогів, непересічних постатей, геніальних особистостей в історії Підкарпатської Русі. Та, на жаль, з суперечливих причин сьогодні закарпатці мало знають про нього. Літературна творчість вченого свого часу опинилась під ідеологічним тиском. Тому ми повинні зброєю слова розвіяти низку алогічних інсинуацій, які приписувались мислителю за роки життя: незрілість юнацьких творів, містицизм, грубий шовінізм, релігійні марення, декадентство, сервілізм білогвардійським недобиткам і уніатській реакції. Та незважаючи на складні перипетії бурхливого життя, одноголосно констатують сучасні закарпатські дослідники І.Мигович та В.Падяка, він не корився обставинам, не пасував перед труднощами, не зраджував і по-хамелеонівськи не міняв своїх переконань: «І тільки верховинська тверда натура, велика сила волі й сила духу, його поетична муза, зріла, мужня, допомогли йому не скоритися долі. Він пішов із життя, як гладіатор – вбитий, але не скорений» [5, с.12]. І справді, у ріднім краї геніїв немає, якщо їх оминати.

Йому, як педагогу, були притаманні творчість, педагогічна майстерність, широкий інтелектуальний діапазон. Сформувався під впливом педагогічних концепцій К.Ушинського, М.Пирогова, М.Чернишевського, М.Добролюбова, Л.Толстого, русофільства, що залишило свій відблиск на формуванні його світогляду і переконань.

Вагоме місце в арсеналі педагогічних ідей педагога посідає сімейне виховання. Та волею долі і велінням часу погляди педагога пішли в небуття. Його творчість потребує узагальнення, глибокого наукового аналізу, виважених оцінок. Прикро, що досі не побачило світ повне зібрання творів А.Карабелеша. Тож необхідно регенерувати справедливість, насамперед поверненням творчості вченого до скарбниці педагогічних та літературних здобутків закарпатського народу. Хай підростаючі покоління вчать у нього палкої любові до сім'ї та народу, а батьки – правильно виховувати своїх дітей.

Одним з мобільних засобів представлення наукової інформації поставала у чехословацький період періодична преса. Саме нею скористався Карабелеш-публіцист аби висвітлити свої педагогічні переконання. Квінтесенцією опублікованих матеріалів являлася прерогатива сім'ї у вихованні дитини, що проявляється в багатомірності форм впливу, в їх безперервності і тривалості, у комплексі цінностей, які засвоює зростаюча людина.

З огляду на це, **метою даної статті** є спроба переосмислення й об'єктивного аналізу проблеми виховання на основі педагогічної спадщини А.Карабелеша, що має допомогти визначити її педагогічну роль.

Завдання сім'ї педагог вбачав у забезпеченні продовження роду, вихованні підростаючого покоління, спосібного здійснювати суспільні цілі. Поки сім'я правильно відповідає цим умовам, до тих пір її стан можна називати нормальним. Та виконання необхідних обов'язків сім'єю А.Карабелеш ставив під сумнів, стверджуючи, що не всі сім'ї повною мірою реалізують весь спектр можливостей впливу на дитину.

Вчений дійшов однозначного висновку в тому, що зв'язок чоловіка і жінки являє собою не тільки єднання сексуального і економічного, але й духовного життя. Солідарний з судженнями професора Блага, який у своєму трактаті «Криза сім'ї» говорив, що «сім'я є фізіологічним і психологічним доповненням дитини» [1, с.7].

Згідно з тезою А.Карабелеша, батьки повинні усвідомлювати, що їх головною повинністю є закладення підвалин моральних якостей – характеру дитини.

Висловлював думки про те, якою повинна бути любов батьків до дітей. Обстоював думку, що любити їх - не означає цілувати тисячу разів у день, зніжувати і привчати до витівок. «Найцінніший подарунок, який можуть батьки дати своїм дітям, – це розумна батьківська любов. Цей дар діти будуть носити у своєму серці все життя, ділячись з тими, які не знали зігрівальної батьківської ласки» [2, с.8]. А діти, які виростили без батьківської любові, у більшості випадків, за висновками автора, це в майбутньому холодні, неприступні егоїсти, педанти і деспоти. Для них не існує ніяких ідеалів у житті, нема благородних пристрастей, тієї таємної енергії, що веде до геніальності у мистецтві і техніці. Весь їх житейський ідеал – бути завжди ситими і виконувати певну механічну роботу точно і акуратно.

Щоб було менше таких холодних себелюбів у житті, сім'я і школа спільними зусиллями, за принципами А.Карабелеша, мають прагнути до творіння нової генерації. Дитина у сім'ї повинна виховуватись на благо свого народу, вітчизни і всього людства. Бо хто хоче жити на користь Богу і людям, повинен бути вихованим у благочесті, добрих вчинках і корисних науках. Основу цих трьох умов батьки повинні закладати з ранніх років. Треба так виховувати нащадків, щоб привити їм любов до батьківщини і демократичного життя.

Мають слугувати взірцем такі настанови А.Карабелеша: «Якщо хочете спокійно і щасливо прожити у старості, треба у молодості подавити свій егоїзм. Якщо хоче народ бути щасливим, він має мати щасливих дітей» [2, с.8].

Звісна річ, що без пригідного сімейного виховання, шкільне супроводжуватиметься досить значними перешкодами. Адже виховний вплив у процесі взаємодії та симбіозу батьків і вчителів є справді обопільним. Наріжним каменем концепції А.Карабелеша стала система сімейного виховання слов'янського педагога зі світовим іменем – Я.Коменського, який прагнув до удосконалення домашнього виховання, щоб тим самим полегшити роботу вчительства.

Погоджувався з думкою педагогів чехословацького періоду, що чим вище соціальне становище займали громадяни, тим відчутнішою була дистанція між батьками і дітьми. Земляк суворо критикував молодих дам із інтелігентних сімей, у яких на все вистачає часу, крім власних дітей. Вони повсякчас поспішають на бали, танці, сходи. Життя знаходить для них мільйони розваг і веселих занять. І, певна річ, вони віддають своїх дітей до рук неграмотних служниць, нянь, гувернерів: «Служниця возить дитя по брудних, запилених тротуарах, де вештаються сотні «байдужих фізіономій», які хизуються або своїми новими костюмами, або новим «модним» кремом вимазані щоки» [1, с.11]. Що може дати дитині малограмотна челядниця? Може відповісти на питання дитини, у якої розширюється кругозір і пам'ять? «Мовчи!» – ось і все, що вона може сказати.

Автор ставив акцент і на тому, що міський шум, пил і сморід сприяють розвитку хвороб у дитини. Адже молоді легені жадають чистого свіжого повітря для окиснення, для нормального кровообігу. Молодий організм хоче не тільки часто харчуватися хорошою їжею, але й дихати повітрям, яке відіграє керуючу роль в їх розумовому розвитку. Відомо, що саме кисень, проникаючи в організм через легені, впливає на бадьорість та працездатність мислення. Як бачимо, А.Карабелеш ще й добре обізнаний з фізіологією дитини. Ратував на те, що для дитини кращим буде відпочинок в саду, полі, біля річки, щоб вона побігала та погралася на свіжому і чистому повітрі.

Був прихильником твердження, що в дошкільний період дитина засвоює порівняно більше рухливості і понять, ніж у всьому подальшому житті. Тому педагог радив батькам звернути увагу і на цей аспект.

Чотирирічне дитя А.Карабелеш вважав сформованим індивідом з усіма здібностями - вродженими і набутими, з усіма звичками - поганими і хорошими. Такий підхід сфокусовано на ролі особистого прикладу батьків у вихованні нової генерації. Саме тому батьки, хоча б у присутності дітей, повинні вести себе так, щоб послужити їм тільки добрим прикладом, бо діти, як правило, всі звички переймають у дорослих, наслідують їх. «Діти, як мавпи, роблять те, що бачать» [1, с.10]. Педагогічний приціл такої фантастичної гіперболи очевидний.

Охороняти молодь від шкідливих впливів є обов'язком, по-перше, батьків, затим школи і кожного громадянина. Ніколи не можна у присутності дітей вести шкідливих для них розмов. Допомагаючи батькам розібратися в ролі авторитету та особистісного прикладу у вихованні дітей, педагог показував негативність таких проявів.

А.Карабелеш звернув увагу ще й на такий феномен у сімейному вихованні, як спомини про дитинство, які мають залишитися в пам'яті дітей яскравими і приємними. За цю функцію відповідають батьки. Автор зазначав: «Як часто ми, згадуючи, милуємося радіщами дитячих років! Що було тоді гарно і піднесено, то пізніше, у споминах - чарівно і казково. Ця краса підносить нас над всією житейською злиденністю, холодом і безвідрадною, втішає нас у важкі дні життя. Вона стає нашим ідеалом, сприйнятим у золоті дитячі роки. Навпаки, з якою прикрістю згадуємо темні плями нашого дитинства... дитячі страждання, дні голоду, холоду, які так часто затьмарювали наш дитячий кругозір. А ці плями виникли через нестачу батьківської любові і уваги до своїх дітей» [2, с.7]. З цією сентенцією педагога перегукуються погляди й Ж.-Ж.Руссо: «Любіть дитинство... хто з вас не жалкує іноді за цим віком, коли усмішка завжди на устах, коли душа завжди спокійна? Навіщо хочете ви відібрати у цих маленьких, невинних створінь той золотий час, який біжить від них так швидко і безповоротно» [7, с.46].

Не можемо ігнорувати і погляди педагога на статеve виховання підростаючого покоління, хоча в реаліях сьогодення деякі аспекти його оцінок та суджень уже застарілі і не так актуальні, та загалом вони мають вагомe виховне значення для нинішньої генерації.

Беззаперечним є той факт, зауважував вчений, що дитина неодмінно торкнеться сімейного питання. Їй хочеться знати, звідки і як появилася на світ. І тут треба бути дуже обачним. Педагог критикував батьків, які вводять дитину у казковий світ про лелек, мисливців, волоцюг, що приносять дітей із далеких країв. Ратував на те, що поки можна, її слід обачно відвести від подібних понять. Але пізніше, в пубертатному віці, коли дитина почне дозрівати у статевоmu відношенні, треба їй ґрунтовно розповісти все не лише про сімейне життя, але і про статеві хвороби, щоб потім подібним питанням не прийшлося вчитись у поганих зіпсованих життям друзів, або ж ще гірше, на особистому гіркому досвіді. Інформація, яка повідомляється дитині, повинна знаходитися на доступному розумовому рівні, бути природною за характером, з акцентом на моральну сторону, цікавою і досить вичерпаною, коректною за формою, навіть якщо запитується що-небудь не цілком пристойне. Дитина має бути задоволена поясненням, в результаті чого не шукатиме інших джерел інформації. Правильно здійснюване статеve виховання є важливим чинником підготовки до самостійного життя, у тому числі і до сімейного.

Характерною ознакою в часи чехословацького панування на карпатських теренах було те, що в більшості бідних домівок батьки не тільки мешкали, а й спали в одній кімнаті і на одних постелях з дітьми. Діти, звісна річ, ставали очевидцями найінтимніших картин. Вони, як мавпи, намагаються наслідувати їх; влаштовують весільні ночі і автоматично приходять до передчасних сексуальних злочинів, що шкідливо впливає на все подальше життя. Такі діти, стверджував педагог, швидко втрачають інтерес до колишніх життєрадісних занять; в школі із кращих учнів раптово стають найгіршими. Вони усамітнюються від дитячого товариства і будують свій замкнутий недоступний світ, поглиблюються в самих

себе, в морок нових фантазій. Починають брехати батькам навіть у дріб'язкових справах. Переживають тяжку кризу.

Публіцист надавав рекомендації батькам, як діяти у таких випадках, виділивши такі контрапункти: перш за все слід намагатися усунути шкідливе для дитини зовнішнє оточення, відвернути його увагу від зустрічей із зіпсованими друзями і повернути до інших занять: спорту, ігор, навчання, купання; пильнувати за всіма їх проявами, не допускати байдикування, бо саме тоді вони знову задумуються, поглибляться у колишній утопічний світ і будуть грішити знову з подвійною рушійною силою [1, с.12].

Діти вже змалечку липнуть до батьків зі своїми питаннями і треба бути мудрим педагогом, щоб зуміти розумно і корисно їм відповісти, - говорив мислитель. Ніколи не можна залишати дитячі питання без відповіді. Пояснення мають бути легкі, прості і доступні розумінню дитини. Її не можна обманювати, бо відтак зіпсується у неї погляд на нові предмети і явища. Іноді діти задають абстрактні питання, що спричиняє немало зусиль аби дати ґрунтовну відповідь. Але і в цьому випадку треба їм відповісти задовільно. Не треба говорити незрозумілі і недоступні речі; все сприйняте має здаватися дітям ясним і легким [1, с.11]. І тут не можна не провести паралель в однозначності поглядів з французьким мислителем Ж.-Ж.Руссо: «Якщо ви на запитання дитини, бажаючи відкараскатися від неї, наведете хоч один доказ, якого вона не зможе зрозуміти, то ...вона вважатиме все сказане вами придатним для вашого, а не її віку; вона перестане вам вірити – і тоді все загинуло» [6, с.230].

У ракурсі новочасних проблем сімейного виховання необхідно зазначити, що пропаговані А.Карабелешем ідеї не є принципово новими чи ексклюзивними. Однак, виважені надбання педагога в окресленій галузі, ствердно можна розглядати як доцільний і ефективний засіб підготовки молодого покоління до життя в соціумі. Тестаментом звучить програма великого педагога до сучасників і нащадків. Його педагогічна та поетична діяльність збагатила духовне життя

різних прошарків суспільства. Тож для нас, спадкоємців А.Карабелеша, його творчість має неоціненне не тільки пізнавальне, але й велике виховне значення.

Список використаних джерел

1. Карабелеш А. Семья и воспитание молодежи со взглядом на карпаторусские обстоятельства. I ч. // Народна школа. – 1935-36. – №5. – С.7-12.
2. Карабелеш А. Семья и воспитание молодежи со взглядом на карпаторусские обстоятельства. II ч. // Народна школа. – 1935-36. – №6. – С.5-9.
3. Магочій П.Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). – Ужгород, 1994. – 296с.
4. Мигович І. Він не корився долі // Карабелеш А. Избранное. – Ужгород: В-во В.Падяка, 2006. – С.3-9.
5. Падяк В. Сто років з Андрієм Карабелешем // Карабелеш А. Избранное. – Ужгород: В-во В.Падяка, 2006. – С.10-40.
6. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. – М.: Изд. т-ва И.В. Кушнеров и К°, 1896.
7. Руссо Ж.-Ж. Собрание сочинений. – Т.1. – Теория воспитания. – С.-Петербург: Изд. и ред. Н.Л.Тиблена, 1866.

АНОТАЦІЯ

Маріанна Петрус

ІДЕЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ АНДРІЯ КАРАБЕЛЕША

У статті розглядається ідея сімейного виховання в педагогічних поглядах закарпатського педагога Андрія Карабелеша. Подаються основні засади, зміст і методика виховання у сім'ї.

Ключові слова: сімейне виховання, сім'я, батьки, діти.

SUMMARY

Marianna Petrus

IDEA OF FAMILY EDUCATION IN PEDAGOGICAL OPINIONS ANDREY'S KARABELESHA

In article pedagogical ideas of family education of Zakarpatye teacher Andrey Karabelesh are considered. Main principles, the contents and a technique of education in family are represented.

Key words: family education, family, parents, children.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>